

УДК 368.02

Яцух О.О.
к.е.н, доцент ТДАТУ

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. В даній статті проводиться оцінка сучасного стану ринку агостраховання в Україні, досліджуються особливості страхування сільськогосподарської продукції та вплив державної підтримки на його подальший розвиток.

Ключові слова: агостраховання, сільськогосподарські ризики, державна підтримка, проект IFC, добровільний договір страхування.

Аннотация. В данной статье проводится оценка современного состояния рынка агострахования в Украине, исследуются особенности страхования сельскохозяйственной продукции и влияние государственной поддержки на его дальнейшее развитие.

Ключевые слова: агострахование, сельскохозяйственные риски, государственная поддержка, проект IFC, добровольный договор страхования.

Summary.

The aim this publication is the evaluation of the modern agricultural insurance market in Ukraine and the improvement of basic directions of agricultural insurance state regulation to enhance its efficiency.

Results. The current state of agricultural insurance market in Ukraine is estimated. The features of agricultural insurance and the impact of government support on its development are investigated. The existing legislation of agricultural insurance services in Ukraine is summarized. The basic indexes of the agricultural insurance market in Ukraine are analyzed in terms of the current state financial support and during its absence.

The consequences of insurance market regulation in Ukraine are the lack of consistency, poor infrastructure, imperfect legislation, inadequate monitoring of insurance principles realization, and as a result, a slight amount of agricultural insurance services.

Conclusions. The directions of possible improvement of state support mechanism for solving the agricultural insurance problems are offered. The state must provide simplifying the license obtaining procedure, explanatory work among farmers, strict control of the timeliness and completeness of insurance payments, development of new state supported insurance products with the experts of IFC project.

Key words: agricultural insurance, agricultural risks, government support, IFC project, voluntary insurance contract.

Вступ. Сільське господарство нерозривно пов'язано з пошуками оптимальних шляхів мінімізації негативних наслідків, зумовлених дією природно-кліматичних чинників. Одним із таких інструментів є страхування ризиків, притаманних сільськогосподарському виробництву. Процес регулювання страхового ринку в Україні характеризується відсутністю ознак системності, зокрема, нерозвиненою інфраструктурою, недостатнім заохоченням суб'єктів господарювання, недосконалою нормативно-правовою базою, неналежним моніторингом за дотриманням принципів страхування та договірних умов і, як наслідок, - незначним обсягом страхових послуг. Отже, регулювання системи страхування сільськогосподарських культур з метою поліпшення взаємодії страхових компаній і товаровиробників є важливою передумовою ефективного розвитку аграрного сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням страхування в сільському господарстві приділяється підвищена увага у працях таких відомих економістів, як: О. Гудзь, М. Дем'яненко, О. Залетова, Ю. Лузана, Р. Смоленюка, О. Філонюка, Р. Шинкаренко, Шолойко А.С. та інших. Вагомим внеском у розбудову сучасної системи агостраховання здійснює Міжнародна фінансова корпорація у рамках Проекту «Розвиток агостраховання в Україні».

Водночас, недостатня увага приділяється науково-методичному обґрунтуванню сучасних підходів до страхування в аграрному секторі, передусім страхування сільськогосподарських культур, та інструментарію його регулювання за державної підтримки. Світова практика переконує, що ефективний механізм здійснення державної підтримки, наявність кваліфікованих кадрів і широкого спектру страхових продуктів є запорукою

ефективного функціонування підприємств аграрного сектору.

Постановка завдання. Метою публікації є оцінка роботи сучасного ринку страхування сільськогосподарської продукції в Україні та дослідження основних напрямків державного регулювання для підвищення ефективності його роботи.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку страхування сільськогосподарської продукції в Україні не відповідає своєму основному завданню – управляти ризиками в аграрному секторі для забезпечення стабільності агровиробництва. Так, в сільському господарстві страхується близько 3-5% ризиків, тоді як у більшості розвинутих країн цей показник досягає 70-80%. При цьому, на території України втрати врожайності від несприятливих погодних умов в окремі роки можуть сягати 45-50% [5]. Держава, намагаючись мінімізувати за-

значені втрати, змушена регулярно вдаватися до заходів фінансової допомоги, стримуючи при цьому розвиток страхового ринку. Система страхування сільськогосподарської продукції здатна значно ефективніше забезпечувати відшкодування сільгоспвиробникам, ніж це робить держава своїми прямими виплатами з резервного фонду Державного бюджету України.

Основні показники роботи ринку агрострахування в Україні з державною фінансовою підтримкою (2005-2008 рр.) та за її відсутності (2009-2012 рр.), наведено в таблиці 1 [6].

Данні, наведені в таблиці 1, свідчать про позитивну динаміку роботи ринку агрострахування на протязі 2005 – 2008рр., адже бюджетом 2005 року вперше були передбачені кошти на компенсацію частини страхових внесків під час страхування врожаю – обсягом 54 млн. грн.

Таблиця 1

Показники страхування врожаю сільськогосподарських культур з державною підтримкою та за її відсутності в Україні за 2005-2012 роки

Показник	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Посівна площа, тис. га	18415,5	18406,8	18583,5	19460,1	19205,6	18995,8	19493,5	19493,3
Застрахована площа, тис. га	390,6	668,1	2350,3	1171,6	510,0	553,0	786,0	727,0
Питома вага застрахованої площі, %	2,12	3,63	12,65	6,02	2,66	2,91	4,03	3,73
Кількість, од.:								
страхових компаній	33	37	62	59	16	13	14	14
укладених договорів	934	1330	4397	1637	1980	1217	2710	1936
Загальна страхова сума, млн. грн.	375,4	619,6	2189,1	3153,4	1300,0	2455,0	3640,0	3462,7
Середня страхова сума на 1 га, грн.	961,00	927,40	931,40	2691,40	2549,02	4439,42	4631,08	4762,97
Страхові премії, млн. грн.	12,80	28,50	116,70	155,40	42,00	84,00	136,00	130,04
Середня премія на 1 га, грн.	32,80	42,70	49,70	132,60	82,35	130,20	173,03	178,82
Середній страховий тариф, %	3,41	4,60	5,33	4,93	3,24	3,84	3,74	3,77
Сума сплачених субсидій, млн. грн.	5,80	12,5	47,80	72,80	-	-	-	0,0868*
Питома вага сплачених субсидій в страхових преміях, %	45,30	43,9	40,90	46,90	-	-	-	0,067*

* у 2012 р. субсидії були нараховані, але не сплачені. Виплати було здійснено у 1 кв. 2013 р.
Джерело: складено автором

Отже, 2005 рік можна вважати першим роком, коли почала працювати система державної підтримки страхування сільськогосподарських ризиків, хоча з передбачених у державному бюджеті на 2005 рік 54 млн. грн. для здешевлення страхових премій було використано тільки 5 млн. грн. Механізм використання коштів, що спрямовуються на відповідні цілі, частково був прописаний у Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV, частково – у Постанові КМУ «Порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються для фінансової підтримки виробництва продукції тваринництва та рослинництва» від 06.05.2005 р. № 325. Протягом 2005-2008 рр. суми, що виділялися з цією метою, щороку зростали, що свідчило про усвідомлення державою важливості підтримки агрострахування як вагомого інструмента управління с.-г. ризиками в Україні.

Протягом 2005-2008 рр. суми, що виділялися з цією метою, щороку зростали, що свідчило про усвідомлення державою важливості підтримки агрострахування як вагомого інструмента управління сільськогосподарськими ризиками в Україні.

Не дивлячись на те, що у 2005-2008 рр. у державних бюджетах виділялися кошти на часткову компенсацію вартості страхових премій з урахуванням розширення переліку культур, за страхування врожаю яких можна було отримати страхову субсидію, сільськогосподарське страхування не отримало належного розвитку. За даними Мінагрополітики, на 1 вересня 2008 року в країні з більш ніж 26 млн. га сільськогосподарських угідь було застраховано лише 466 тис. га (близько 1,7%) [3]. Це можна пояснити тим, що субсидовані страхові продукти не відповідали потребам суб'єктів господарювання, а також тим, що навіть при можливості отримання страхової субсидії, даний вид страхування все ще був дорогим для сільськогосподарських підприємств. [7]

Тому, починаючи з 2009 р. програму фінансування страхування сільськогосподарських ризиків за рахунок державного бюджету було звернуто. В цьому світлі ВРУ був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо

вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції» від 04.06.2009 № 1447-VI. А, отже, протягом 2009-2012 років агрострахування було формальним, тобто відбувалося страхування заставного майна (урожаю) для отримання кредитів та фінансових ресурсів за програмою заставних закупівель.

Поступово, протягом 2010-2012 рр. ситуація на ринку агрострахування покращилася, однак досягти показників роботи 2007 року, за умов існування державної підтримки, страховикам так і не вдалося. (таблиця 1)

Аналізуючи роботу ринку агрострахування у 2012 р. відмітимо, що у досліджуваному році було укладено 1936 договорів страхування сільськогосподарських культур, що на 774 договори більше ніж у 2011 р. (табл. 1). Це дозволило страховикам зібрати страхових премій на суму 130,4 млн. грн., що на 5,9 млн. грн. менше ніж у попередньому році. Застрахована площа становила 727 тис. га., а отже у 2012 році на 1 договір припадало більше застрахованих земель (376 га/дог.) ніж у 2011 році (290 га/дог.).

При цьому спостерігається незначне зростання середнього розміру страхового тарифу на 0,03%, величина якого у 2012р. склала 3,77%.

Найбільш активно страхували сільськогосподарську продукцію в Полтавській, Вінницькій, Кіровоградській та Сумській областях України. Абсолютним лідером з агрострахування стала Полтавська область. В даній області було укладено 527 договорів (27,2% від загальної кількості в Україні), попри те, що тут спостерігається найвищий страховий тариф – 6,02%. Це пов'язано з тим, що більшість агровиробників Полтавської області у 2012 р. уклали договори форвардних закупівель зерна з аграрним фондом України. Основною умовою форвардного контракту є страхування майбутнього врожаю в акредитованій страховій компанії, зокрема в Українській аграрно-страховій компанії, в якій середній страховий тарифи за договором страхування у 2012 р. становив 6,27%. [8]

У 2012 році на ринку агрострахування відкрито працювало лише 14 страхових компаній. Лідером ринку агрострахування стали Українська аграрно- страхова компанія, СК

«Провідна», СК «PZU – Україна» та СК «Брокбізнес».

Отже, за останні роки в Україні спостерігається поступова робота ринку страхування сільськогосподарської продукції, однак основні показники його діяльності, свідчать про існуючі перспективи подальшого розвитку, за умов активної участі не тільки страховиків, а й агровиробників та держави.

За останній рік провідними фахівцями в галузі агрострахування були визначені основні заходи, реалізація яких сприятиме ефективнішому розвитку ринку страхування сільськогосподарської продукції, а саме:

- запровадження окремої ліцензії на добровільне страхування сільськогосподарської продукції;
- сертифікація аварійних комісарів;
- створення Депозитарію даних та запровадження актуарних методів обчислення страхових премій;
- залучення аграріїв до ухвалення рішень;
- стандартизація страхових продуктів та впровадження страхових програм;
- відновлення субсидування частини премій та інших типів підтримки;
- удосконалення механізму субсидій;
- запровадження вимог до компаній, які мають право брати участь у субсидованих програмах та/або ліцензійних вимог;
- вирішення проблеми формального страхування.

З метою вирішення нагальних проблем, існуючих у сфері агрострахування, державою були здійснені наступні заходи:

1) прийнято Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09.02.2012 р. № 4391-17 [1], в якому визначена модель організації системи страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та прописано механізм надання аграріям субсидій через механізм здешевлення страхових премій.

2) оприлюднено проект розпорядження Нацкомфінпослуг «Вимоги щодо участі страхових компаній (страховиків) у страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [2], в якому зазначено, що право страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою мають страховики які, отримали ліцензію на

здійснення страхування сільськогосподарської продукції та є членами Аграрного страхового пулу (АСП). Особлива увага приділяється досвіду роботи страховиків в галузі майнового страхування та перестраховування та наявності кваліфікованого персоналу.

3) при НУБіП України розпочато роботу курсів підготовки аварійних комісарів, які займатимуться визначенням обставин страхових випадків та врегулюванням збитків у сільському господарстві. Безпосередню участь у розробці відповідної навчальної програми взяли спеціалісти Проекту ІФС «Розвиток агрострахування в Україні».

4) прийнято Постанову КМУ №813 [3], якою визначено, що державна підтримка надається аграріям у формі компенсації до 50% вартості страхового платежу. Бюджетні кошти спрямовуються на часткове здешевлення страхових платежів та на погашення бюджетної кредиторської заборгованості. Підтримка надається виробникам, які не ліквідуються і не є банкрутами, а також не мають прострочену заборгованість перед бюджетом та ПФУ.

5) Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 11.10.2012 № 1730 «Про схвалення доопрацьованого проекту розпорядження Нацкомфінпослуг «Про деякі питання здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» затверджено перелік документів, необхідних для проведення страхування сільськогосподарських культур з державною підтримкою на період перезимівлі (страховий продукт 2) [4].

6) Оприлюднено Проект розпорядження Нацкомфінпослуг «Про схвалення доопрацьованого проекту розпорядження Нацкомфінпослуг «Про деякі питання здійснення страхування озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою на весняно-літній період». Даний нормативний акт встановлює єдиний механізм страхування озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою на весняно-літній період (страховий продукт 3), а також затверджується широкий перелік документів, що дозволяють страховим компаніям здійснювати відповідну діяльність.

Прийняття трьох останніх регуляторних актів спрямовано на виконання вимоги ч. 6

ст. 21 Закону [1] та дозволяє розпочати страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Отже, з боку держави зроблені перші та суттєві кроки назустріч сільськогосподарським товаровиробникам та страховим компаніям з метою впровадження ефективної системи страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та розвитку ринку агрострахування в Україні. Од-

нак, залишилися і певні проблеми, які до теперішнього часу не дали в повну силу запрацювати механізму страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою і потребують негайного вирішення.

У таблиці 2 представлені можливі напрями вирішення проблем при страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Таблиця 2

Можливі напрями вирішення проблем в страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою

№	Проблеми	Шляхи вирішення
1	затягування процедури отримання ліцензії на страхування с/г продукції	спрощення процедури отримання ліцензії у напрямі прозорості приймання рішень
2	неефективна робота АСП	зміна умов роботи АСП – відмова від солідарної розкладки збитків, як основного негативного фактору для страхових компаній
3	формальне страхування	проведення роз'яснювальної роботи серед аграріїв: семінари, дні поля і т.д.
4	невизначеність отримання компенсації сплачених страхових внесків	жорсткий контроль з боку державних органів за своєчасністю та повнотою виплати компенсації страхових внесків.
5	незручні умови внесення страхового платежу	сплата аграріями лише 50% страхової суми, інші 50% перераховує держава страховим компаніям
6	обмеженість програми страхування з державною підтримкою	розробка нових страхових продуктів за участю експертів Проекту IFC

Вирішення наведених проблем, в основному, потребує роботи з боку держави. Удосконалення існуючої нормативно-правової бази дозволить аграріям та страховим компаніям бути впевненими в реальності отримання субсидій та збільшить довіру до уряду.

Вирішення проблеми формального страхування залежить від злагодженої роботи страхових компаній. Проведення семінарів, днів поля, розповсюдження роз'яснювальної літератури потребує кваліфікованих робітників страхових компаній, які зможуть переконати аграріїв в ефективності аграрного страхування та дати відповідь на спірні питання.

Висновки. Оцінка сучасної діяльності ринку агрострахування показала, що страховики і уряд країни сумісно роблять перші спроби покращити та активізувати його роботу, з метою створення ще більш привабливих умов страхування для аграріїв. Присутність ще деяких невіршених проблем, хоча і затримує подальший стрімкий розвиток даної галузі страхування, проте не зупиняє його і тому подальша робота усіх зацікавлених сторін цих відносин дозволить вирішити їх і, в подальшому, вдосконалювати, адаптуючи до поточних потреб на ринку аграрного страхування.

Література.

1. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: закон України від 09.02.2012 р. № 4391-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Вимоги щодо участі страхових компаній (страховиків) у страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : проект розпорядження Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс] / Нацкомфінпослуг // <http://www.dfp.gov.ua/>
3. Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012 році надається компенсація вартості страхових платежів (премій): постанова КМУ від 15.08.2012 р. №813 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // <http://zakon2.rada.gov.ua/>
4. Про схвалення доопрацьованого проекту розпорядження Нацкомфінпослуг «Про деякі питання здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: розпорядження Нацкомфінпослуг від 11.10.2012 р. № 1730 [Електронний ресурс] / Нацкомфінпослуг // <http://www.dfp.gov.ua/>
5. Аграрне страхування України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroins.com.ua>
6. Портал про агрострахування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com/ru/>
7. Шолойко А.С. Украинское законодательство в сфере сельскохозяйственного страхования / А.С. Шолойко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: allpravo.ru/Библиотека.../item6995.html
8. Аналітичне дослідження «Ринок агрострахування України у 2012 р.» Проект IFC «Розвиток агрострахування в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/13/02/15/28857>